

PAPER DETAILS

TITLE: A. V. Kunin'in Çeviri Stratejilerine Göre Agri Dagı Efsanesi'nin Türkçeden Rusçaya Çevirisi

AUTHORS: Nuray DÖNMEZ

PAGES: 145-167

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2907856>

A. V. KUNİN'İN ÇEVİRİ STRATEJİLERİNE GÖRE AĞRI DAĞI EFSANESİ'NİN TÜRKÇEDEN RUSÇAYA ÇEVİRİSİ*

*The Translation of the Legend of Mount Ararat from Turkish to Russian
According to A. V. Kunin's Translation Strategies*

Nuray DÖNMEZ**

ÖZ: Deyimler bir ülkenin dil, tarih, kültür ve ulusal değerlerinin taşıyıcısı olan, çoğunlukla gerçek anlamlarından uzaklaşarak kendilerine özgü yeni anlamlara bürünen, belirli bir duygu, olay veya durumu ifade eden dil öğeleridir. Ayrıca deyimlerin konuşmayı renkli, anlamlı, ilginç ve canlı kıldığını, konuşma kültürünü geliştirmede, dile hâkim olmada ve dil öğreniminde de önemini vurgulamak gerekir. Rusya'da deyimbilim alanında önemli bir isim olan V. V. Vinogradov, çalışmalarıyla deyimbilimin dilbilimin ayrı bir bilim dalı olarak biçimlenip gelişmesine katkıda bulunmuştur. A. V. Kunin de deyimbilim, biçimbilim ve sözlükbilim üzerine çok sayıda makale ve ders kitabı olan, Rusça-İngilizce dil çiftinde deyimlerin çevirisi üzerine ortaya koyduğu yöntemlerle deyimbilim alanındaki önde gelen Rus dilbilimciler arasındadır. Çalışmanın amacı; dünya edebiyatında yer etmiş bir yazar olan, eserlerinde kültür ve dil unsurlarını ön planda tutan Yaşar Kemal'in söz varlığı ve kültürel öğeler açısından zengin olan *Ağrı Dağı Efsanesi* romanındaki deyimlerin Rusçaya aktarım şeklini incelemektir. Söz konusu inceleme Vinogradov'un deyim sınıflandırması ve Kunin'in çeviri stratejileri çerçevesinde ele alınmıştır. Çözümlemeyi daha anlaşılır kılmak için Türkçe deyimlere karşılık gelen Rusça deyimler sözcüğü sözcüğüne (anlamsal) ve yapısal açıdan incelenmiştir. Elde edilen bulgular ışığında diller arası uyumsuzluklar göz önünde bulundurularak imgesel farklılıklar ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: V. V. Vinogradov, A. V. Kunin, Yaşar Kemal, Deyim Çevirisi, Söz Varlığı

ABSTRACT: Idioms as language elements are the carriers of a country's language, history, culture and national values, often moving away from their real meanings and taking on new meanings specific to them, expressing a certain emotion, event or situation. Idioms make speech colorful, meaningful, interesting and lively, and their importance in developing speech culture,

* 6-8 Ekim 2021 tarihinde Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi'nde OKUDEK 3. Uluslararası Dil ve Edebiyat Kongresi'nde sözlü olarak sunulan ve özeti basılan "*Ağrı Dağı Efsanesi*"nin Türkçeden Rusçaya Çevirisinin V. V. Vinogradov'un Deyim Sınıflandırmasına Göre İncelenmesi" başlıklı bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş hâlidir.

** Dr., Selçuk Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksek Okulu, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, Konya, nuray.donmez@selcuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3983-4227

Geliş Tarihi / Received: 20.01.2023

Kabul Tarihi / Accepted: 14.03.2023

Yayın Tarihi / Published: 20.07.2023

language mastery and language learning should better be emphasized. V. V. Vinogradov, an important name in the field of phraseology in Russia, contributed to the formation and development of phraseology as a separate discipline of linguistics with his studies. A. V. Kunin who has many articles and textbooks on phraseology, morphology and lexicology is among the leading Russian linguists in the field of phraseology with his methods on the translation of idioms in the Russian-English language pair. The aim of the study is to examine the way the idioms are conveyed into Russian in the novel titled “The Legend of Mount Ararat”, a novel loaded with vocabulary and cultural elements, by Yaşar Kemal, who is a writer in world literature and highlights cultural and language elements in his works. The analysis has been made within the scope of Vinogradov's idiom classification and Kunin's translation strategies. As the result of this study, in order to make the analysis more understandable, the Russian idioms corresponding to the Turkish idioms have been scrutinized word by word (semantically) and from a structural point of view. In the light of the findings obtained, some pattern differences have been revealed by taking interlingual incompatibilities into account.

Keywords: V. V. Vinogradov, A. V. Kunin, Yasar Kemal, Idiom Translation, Vocabulary

Giriş

Psikoloji, sosyoloji, felsefe gibi birçok disiplinde incelenen ve sözdizimin önemli parçalarından olan deyimler, dildeki yardımcı dil birimleri arasında yer alır. Deyimler bir ülkenin dil, tarih, kültür ve ulusal değerlerinin aynası olan, çoğunlukla gerçek anlamlarından uzaklaşarak kendilerine özgü yeni anlamlara bürünen, belirli bir duygu, olay veya durumu ifade eden dil öğeleridir.

Sovyet yazar M. A. Şolohov, hayatın her alanında yer eden, dili zenginleştiren ve ona akıcılık katan deyimler aracılığıyla bir halka özgü olan değerlerin eski zamanlardan günümüze kadar nasıl taşındığını şöyle ifade eder: “İnsanın sevinci ve ıstırapı, kahkahası ve gözyaşı, aşkı ve öfkesi, inancı ve inançsızlığı, doğrucu ve yalancı oluşu, dürüstlüğü ve aldatıcılığı, çalışkanlığı ve tembelliği, hakikatin güzelliği ve ön yargıların çirkinliği, deyim bileşenleriyle çok eski zamanlardan bize kadar ulaşmıştır” (Andruşka, 2017:3).

Deyimler ilk olarak İsviçreli dilbilimci Charles Bally tarafından incelenmiştir (Abdırakmatova, 2007: 1). Rusya’da ise her ne kadar Vinogradov sayesinde anlamsal açıdan deyimler kategorize edilerek incelenmeye başlansa da Vinogradov’dan önce de deyimler üzerine düşüncelerini dile getiren dilbilimciler olmuştur.

“Bu çalışmalar “deyimlerin iç formuyla ilgili sorunu” ortaya koyan A. A. Potebnya, “sözcük oluşumuyla deyim ilişkisini” açıklayan İ. İ. Sreznevskiy, “bitişik ifadeler ve bitişik sözcükler” ile ilgili gözlemlerini ortaya koyan F. F. Fortunatov, “bölünmeyen sözcük birleşimlerinin farklı türünün analizi” ile ilgili kuramsal açıklamalara yer veren A. A. Şahmatov ve “dilbilimin özel bir alanı olarak

deyimbilimi ayrı tutmanın gerekliliği” ile ilgili düşüncelerini yansıtan Ye. D. Polivanov gibi dilbilimcilere aittir. XX. yy.’ın 40’lı yıllarına doğru ise dilbilim dalı olarak deyimbilimin gelişimi V. V. Vinogradov’un kaleme aldığı çok sayıda makale ile devam etmiştir” (Bayar, 2021: 18).

Deyimler, XVIII. yy.’ın ikinci yarısından itibaren Rusçada farklı adlar (reçeniya, kırlatıye slova, aforizmi, poslovitsı, pogovorki, vırajeniya, oboroti reči, idiomı vs.)¹ altında çeşitli çalışmalarda ve sözlüklerde yer almaya başlamış ve deyimbilim, deyim oluşumu, diyalektik deyimbilim, karşılaştırmalı ve tarihi deyimbilim gibi birçok bağımsız alt dala ayrılmıştır (Uluoğlu, 2011: 106). Deyimbilim Yunanca “phrasis” (deyim) ve “logos” (öğreti) sözcüklerinden gelmektedir. Deyimler dilbilimde dar ve geniş olmak üzere iki kapsamda ele alınmıştır. Deyimbilimin sınırlarını daraltan anlayışın savunucuları onları sadece idiomlar² çerçevesinde ele almıştır. Bu bakış açısının eksik yönü, mecazi anlama sahip çok sayıda deyimbirimin deyimden düşmesidir (Abdırakmatova, 2007: 1). “Dilbilimsel Bir Disiplin Olarak Rus Deyimbilimin Temel Kavramları” (Osnovniye ponyatiya russkoy frazeologii kak lingvističeskoy distsiplini) adlı çalışmasında Vinogradov, atasözleri gibi cümleyle ilişkili olan ifadeleri deyimisel birlikler grubu altında incelemiştir. İlerleyen süreçte kaleme aldığı “Rus Dilindeki Deyim Birimlerin Temel Türleri Üzerine” (Ob osnovnih tipah frazeologičeskikh yedinitı v russkom yazıke) adlı çalışmasında Rus deyimbilim sisteminde temel olarak kabul edilen sınıflandırmasına atasözü ve deyiş türündeki cümleyle ilgili ifadeleri dâhil etmemiş, deyimleri dar anlamda ele almıştır (Vinogradov, 1977: 118-119). Deyimler Karl Brugman, Hermann Paul, Charles Bally, Otto Jespersen, Jan Baudouin de Courtenay ve Aleksey Şahmatov gibi dilbilimcilerin çalışmalarına konu olmuştur (Vinogradov, 1977: 119). Çağdaş dilbilim araştırmalarında da deyimlerin öğrenilmesinde kültürdilbilimsel yaklaşımlar güncelliğini korumaktadır.³ V. N. Teliya, V. A. Maslova, N. A. Arutyunova, Ye. F. Tarasova, V. İ. Postovalova, V. G. Kostomarov, Ye. M. Vereşçagin, N.

¹ Речения: sözler, крылатые слова: özdeyişler, афоризмы: aforizmalar, пословицы: atasözleri, поговорки: deyişler, выражения: ifadeler, обороты речи: öbekler, идиомы: deyimler (Terimlerin Türkçe karşılığı tarafıma aittir).

² Uluoğlu “idiom” kelimesini “kendisini oluşturan sözcükler birlikte ele alındığında her birinin ayrı ayrı ifade ettiği anlamdan farklı bir anlam oluşturan sözcük grubudur” (2009: 6) şeklinde tanımlamıştır.

³ Dil ve kültür ilişkisine dayanan kültürdilbilim kavramının tanımından başlayarak Rusya’da kültürdilbilim üzerine yapılan çalışmaları Türk okuyucusuna tanıtan önsöz için bkz. Kozan, 2014:1-9; kültürdilbilimin deyim incelemelerindeki rolü için bkz. Aktay, 2022: 65-76; “zaman” sözcüğünün geçtiği deyimleri kültürdilbilimsel bir yaklaşımla üç dilde inceleyen çalışma için bkz. (Dohman ve Karavin Yüce, 2022: 243-254).

G. Bragina, Z. Ahmetjanova vd. yaptıkları bilimsel çalışmalarla karşılaştırmalı dilbilim ve kültürdilbilim alanlarına yeni araştırma boyutları kazandırmıştır (Özer, 2014: 163).

Yukarıda yer alan tanım ve betimlemelerden yola çıkarak deyimlerin kuramsal boyutuyla her dilde olduğu gibi Rusçada da detaylı olarak incelendiğini ve bilimsel çalışmalara konu olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca deyimlerin bir dilin tarih, gelenek ve göreneklerinin taşıyıcısı olduğunu, konuşmayı renkli, anlamlı, ilginç ve canlı kıldığını, konuşma kültürünü geliştirmede, dile hâkim olmada ve dil öğrenimindeki önemini vurgulamak gerekir. Bu bağlamda çalışmada dil içi ögeler arasında titizlikle ele alınması gereken bir konu olan deyimlerin Türkçeden Rusçaya aktarımını kuram ve uygulama çerçevesinde incelemek hedeflenmiştir.

1. Yaşar Kemal ve *Ağrı Dağı Efsanesi*

Asıl adı Kemal Sadık Gökçeli olan Yaşar Kemal, kendi halkına ve vatanına sıkı sıkıya bağlı, kök salmış bir yazardır. Yaşar Kemal'in zengin ve müzikal dili gençlik yıllarından itibaren şarkılara, destanlara, efsanelere, masallara, yani halk edebiyatının dil unsurlarına yoğun ilgisinden gelmektedir. Şiir, öykü, roman, anı, röportaj, fıkra, oyun, senaryo, derleme, söyleşi ve deneme gibi birçok türde eserler vermiş olan sanatçı, 1974-1975 yıllarında Türkiye Yazarlar Sendikası'nın ilk genel başkanı olur. Çok sayıda ödüle sahiptir. Romanlarında Anadolu halk kültürü, sözlü edebiyat, biyografik ögeler, tarihsel olaylar ve Batı edebiyatı, başvurduğu kaynaklardır.

Psikoloji ile edebiyatın iç içe geçtiği *Ağrı Dağı Efsanesi* adlı destansı romanını yazar 1970 yılında yayımlar. Eserin çalışmada kullanılan YKY'den çıkan baskısı ise Ekim 2020'de basılmıştır. 1975'te sinemaya uyarlanan eser, 1976'da 13. Antalya Film Şenliği'nde en iyi görüntü yönetmeni ödülünü alır.

Ağrı Dağı Efsanesi, Osmanlı paşası Mahmut Han'ın kendisine hediye edilmiş olan kır atın dağlı Ahmet'in kapısına gelmesiyle başlar. Ahmet adaletsizliğe, şiddete ve baskıya rağmen doğru bulduğu yoldan ayrılmayan yiğit bir delikanlıdır. Ahmet atı üç kez evinden uzaklaştırmasına rağmen at tekrar tekrar onun evine gelir. Bunun üzerine atı hak yadigarı olarak kabul eder ve sahiplenir. Mahmut Han atın Ahmet'te olduğunu öğrenince onu zindana attırır. Ağrı dağı köylüleri ve Beyazıt halkı kır atla başlayan, paşa ile Ahmet arasında yaşananları duyar. Paşanın zorbalığına rağmen yüce ruhuyla aşılmaz engelleri aşmayı başaran Ahmet ile paşanın kızı Gülbahar birbirlerine âşık olurlar. Ahmet'in zindandan kaçmasına yardımcı olan Gülbahar da babasının bunu duyması üzerine zindana atılır. Bu duruma halkın isyan etmesi

sonucu Gülbahar zindandan çıkartılır. Ahmet ancak Ağrı dağının zirvesinde ateş yakabilirse paşa tarafından affedebilecektir. Ahmet, paşanın bu koşulunu yerine getirir. Gülbahar'la kır atın üstünde Ağrı dağına çıkar ve dağdan Küp gölüne doğru yol alarak gözden kaybolur.

Yazar eseri aracılığıyla vatani için önem arz eden Türk halkının sorunlarına alegorik olarak değinir. Söz varlığı bakımından zengin olan eserde dilin rengini yansıtan unsurlardan biri olan deyimleri sıkça kullanır. Bu durum *Ağrı Dağı Efsanesi*'nin çalışmaya bütüncü olarak seçilmesinde etkili olmuştur.

2. Kuramsal Bakış ve Yöntem

Çalışmada Yaşar Kemal'in Türkçeden Rusçaya çevrilen *Ağrı Dağı Efsanesi* eseri ele alınarak, Türkçenin zengin dil yapısının ve kültürel öğelerin Rusçaya nasıl aktarıldığı incelenmiştir. Rusça deyimleri anlamsal açıdan üç gruba ayıran Vinogradov'un yapmış olduğu sınıflandırma ve A. V. Kunin'in ortaya koyduğu çeviri stratejileri, çalışmanın veri tabanını oluşturmaktadır. Vinogradov'un deyim sınıflandırmasına göre belirlenecek olan başlıklar altında Türkçe ve Rusça örnekler tablolar aracılığıyla gösterilecektir. Ayrıca Türkçe geri çeviriler de çeviri önerileri olarak tablolarda belirtilecektir. Örneklerin Kunin'in çeviri stratejilerinden hangisine ait olduğu ortaya konacaktır. Kunin, Vinogradov'un deyim sınıflandırmasını temel alarak çeviri stratejilerini belirleyip geliştirdiği için çalışmanın içeriğinde sıralamada ilk olarak Vinogradov'un deyim sınıflandırmasına yer vermek uygun olacaktır.

2.1. Vinogradov'un Deyim Sınıflandırması (Anlamsal Açıdan)

V. S. Vinogradov “Çeviribilime Giriş” (Vvedeniye v perevodovedeniye) adlı eserinde sözcüklerin dilde var olan, bir iletişim aracı olarak dile hâkim olurken zihinde sabitlenen cümlelerde yer aldığını ve konuşma esnasında oluştuğunu, ancak sözcüklerin yanı sıra dilde konuşma esnasında görünmeyen fakat dil içinde hazır kelime blokları olarak kullanılan birçok kelime öbeği (slovoçoetaniye) olduğunu belirtir (Vinogradov, 2001:180). Bu kelime öbekleri sabit, özgür olmayan söz öbekleri veya deyimlerdir. Deyimlerin anlam, dilbilgisi, üslup ve diğer özelliklere göre sınıflandırmaları vardır. Çalışmamızda Vinogradov'un belirlemiş olduğu deyim sınıflandırması anlamsal açıdan ele alınacaktır.

V. V. Vinogradov “Dilbilimsel Bir Disiplin Olarak Rus Deyimbiliminin Temel Kavramları” adlı makalesinde deyimlerin dilbilim disiplinleri arasında bir yer bulamadığını, sıkça sözcükbilime (leksikologiya) dahil olduğunu veya onun yanında yer aldığını belirtir. Deyimbilimin kapsamının ve temel

kavramlarının anlaşılamadığından bahseder. Deyimlerin sınırlarının ve amaçlarının belirsizliğini, herhangi bir sınıflandırmaya tabi olmamasını deyimbilimin gelişiminde engel olarak görür. Kelimenin anlamı her zaman bütünü anlamaya bağlıdır, bütünün anlaşılması ise ayrı ayrı sözcük ve ifadelerin anlamı bilinince anlaşılır olur. Vinogradov, deyimbilimin anlaşılır olmamasının bir nedenini de deyim bileşimindeki sözcüğün gerçek anlamının dışında mecazi anlamda kullanılmasına bağlamaktadır.

Dilbilimci, deyimlere yönelik yapmış olduğu sınıflandırmada deyimlerin yapısına odaklanılır. Bu sınıflandırma öğelerin birbirine bağlı olma derecesini ve anlamsal uyumunu gösterir. Bu bağlamda deyimleri anlamsal açıdan; kaynaşmış deyimler (frazelogičeskiye sraščeniya), birlik oluşturmuş deyimler (frazelogičeskiye yedinstva) ve birleşik deyimler (frazelogičeskiye soçetaniya) olmak üzere üç gruba ayırır.

2.1.1. Kaynaşmış Deyimler

Vinogradov birbirinden ayıramayan, bölünemeyen, leksikolojik yapısından ve bileşenlerinde yer alan kelimelerin anlamlarından tamamen bağımsız dediği deyim türlerini “kaynaşmış deyimler” adı altında inceler. Kimi zaman ‘idiom’ olarak da adlandırdığı deyim kaynaşmalarında sözcükler türetilmemiştir. Anlamsal olarak hiçbir bağları yoktur. Temel bileşenleri aynı sesi verse de ilişkisi sesteş olmalarından kaynaklanır. Bu nedenle kimi zaman kaynaşmış bir deyim anlamını tahmin etmek zordur. Örneğin, çağdaş Rusçada “kak pit’ dat” “mutlaka, hiç şüphesiz” anlamına gelmekte ve zarf kategorisinde yer almaktadır. Rus yazarların eserlerinden örnek verecek olursak; M. Peçerskiy’in⁴ “Ormanlarda” (V lesah) adlı romanında ve A. P.

⁴ Yazar Melnikov Peçerskiy, Kazan Üniversitesi’nde Farsça, Arapça ve Moğolca öğrenir. Doğu kültürüne olan tutkusu kendi sözleriyle “Rus olarak yeniden doğmasına” katkıda bulunur. 1840’ta “Tambov Eyaletinden Sibiry’a Giderken Yazılan Seyahat Notları” (Dorojniye zapiski na puti iz Tambovskoy gubernii v Sibir’) adlı ilk eseri basılır. 1840’ta “Torin” (Torin) adlı bir roman yazmaya başlar. “Literaturnaya Gazeta” da yer alan eser alıntılarında yola çıkan eleştirmenler Peçerskiy’in Gogol’u taklit eden bir roman yazmaya başladığına dair iddialarda bulunurlar. İlk deneyiminin başarısız olduğunu fark eden Melnikov, bunun üzerine 10 yılı aşkın bir süre hiçbir şey yazmaz. 1852’de Melnikov “Krasilnikovlar” (Krasil’nikovı) adlı öyküsünü yayımlar. Hikâyenin kahramanı olan tüccar, gelinini sırf Alman olduğu için öldürür. Bunun üzerine oğlu aklını yitirme aşamasına gelir. Eleştirmenler yazarın bu hikâyede despotizmi mümkün kılan Rus karakterlerin özelliklerini tasvir ettiğini belirtirler. Yapıcı eleştirilere rağmen Melnikov, birçoğu kendisi tarafından imha edilen eserlerini uzun süre yayınlamaya cesaret edemez. Ancak 5 yıl sonra 1857’de “Russkiy Vestnik” dergisinde birkaç hikâyesi yayınlanır. Melnikov’un en iyi eseri olarak gördüğü; zalim serf sahibini konu edindiği “Eski Yıllar”dır. Öykülerinin yayınlanması yönetim tarafından hoş karşılanmaz. Bu

Çehov'un "Köylü Eşleri" (Babı) adlı kısa öyküsünde deyim mevcut haliyle yer alır. Vinogradov, söz konusu deyim zaman içerisinde gramer yapısında değişikliklere uğradığını belirtir. Deyim içerisinde geçen "dat" "vermek" fiili zamanla özneye, zamana ve cümlelerin emir kipi olup olmayışına uyum sağlamıştır. Örneğin, N. F. Emin⁵ "Güçlü El/ Kol" (Sil'naya ruka) adlı fablunda "kak pit' bı dalı" şeklinde fiili geçmiş zamanda vermiştir. A. S. Griboyedov'un⁶ "Akıldan Bela" (Gore ot uma) eserinde ise "kak pit' dadut"

durum Melnikov'un ün kazanmasında etkili olur. 1871-1875 yılları arasında "Ormanlarda" adlı romanını yazar. Roman yazım aşamasında felç geçiren Melnikov, eserin son bölümlerini eşine yazdırır. 1882'de "Çariçe Nastasya" (Tsaritsa Nastasya) adlı eserini yazmaya başlar ancak hastalığı ilerler ve yazar konuşma yetisini kaybeder. 1883'te hayatını kaybeder. Melnikov, kendisi gibi yeni edebiyatın sembolü olarak görülen Saltıkov Şchedrin ile karşılaştırılır. N. G. Çernişevski, Melnikov'u oldukça yetenekli çağdaş öykü yazarlarından biri olarak gördüğünü ifade eder. https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/MELNIKOV_PAVEL_IVANOVICH.html.

⁵ Ünlü yazar Fyodor Aleksandroviç Emin'in oğludur. XVIII. yy.'ın 60'lı yıllarının başında dünyaya gelmiştir. Sankt-Petersburg Madencilik Okulu'nu bitiren Emin, gençlik yıllarında Petrozavodsk'ta eyalet yönetiminde görev alır. 1786'da Bilimler Akademisi bünyesinde çalışır. 1804'te Vibor şehrinde valilik yapar. "Eskilerin Taklidi" (Podrajeniye drevnim) adlı romanı, içeriğinde kadim edebiyata ait, dönemi için başarılı sayılabilecek Fransızcadan çevrilmiş erotik şiirleri de barındıran bir romandır. Öne çıkan eserlerinden bazıları; "Hayali Bilge Adam" (Mnimiy mudrets) (5 perdelik komedi, Petersburg, 1786), "Gül, Yarı Adil Orijinal Öykü" (Roza, poluspravedlivaya original'naya povest') (Petersburg, 1786), "Bilenler" (Znatoki) (5 perdelik, nazım türünde yazılmış komedi, Petersburg, 1788), "Kader Oyunu" (İgra sud'by) (Petersburg, 1789) vd. <https://interpretive.ru/termin/emin-nikolai-fedorovich.html>.

⁶ A. S. Griboyedov diplomat, dilbilimci, tarihçi, müzisyen, besteci ve oyun yazarıdır. Ancak edebiyatı hayatının temel uğraşı olarak görür. Çocuk yaşta iyi bir eğitim almaya başlayan Griboyedov, erken yaşta yabancı dil öğrenme yeteneğini gösterir. Yunanca, Latince, İngilizce, Almanca, Fransızca ve İtalyanca öğrenir. Piyano ve arp çalar. Müzik besteler ve şiir yazmaya başlar. On bir yaşında iken Moskova Devlet Üniversitesi'ne girer. İki yılda Rus Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirir. Ardından Ahlak Politikası ve Fizik-Matematik bölümlerinden mezun olur. 1815'te "Genç Eşler" (Molodiye suprugı) adlı komedisini yazar. Komedi, Petersburg Tiyatrosunda sergilenir. Griboyedov, İran'da Rus Büyükelçisinin sekreterliğini yapar. Bir buçuk yılı aşkın bir süre İran'da mutsuz bir hayat süren, sürekli vatanını, arkadaşlarını ve tiyatroyu düşünen Griboyedov, 1821'de Gürcistan'a geçiş yapar. "Akıldan Bela"nın ilk baskısının taslaklarını oradayken kaleme alır. 1823'te Moskova'ya izne geldiğinde "Akıldan Bela" piyesi üzerinde çalışmaya devam eder. "Akıldan Bela" bittiğinde Griboyedov piyesi sahnelemek ister ancak piyes yönetim tarafından reddedilir ve komedinin basılması da yasaklanır. El yazmasıyla komedi evden eve dolaşır ve tüm ülkede edebiyatçılar tarafından toplam 45.000 el yazısı yazılır. Devrimci gençliğin toplumla mücadelesinin anlatıldığı söz konusu oyun, hararetli tartışmalara neden olur. Kimileri oyunu modern sosyete toplumunun açık bir betimlemesi olarak görürken, kimileri de sadece başkentin aristokratlarını karalayan acıklı bir parodi olarak değerlendirir. Griboyedov, 1829'da

şeklinde fiil 3. çoğul şahsa göre çekilmiştir (Vinogradov, 1977: 121-122). Anlam olarak zarf kategorisinde yer alsa da yapısal açıdan incelediğimizde sözcükselleşmiş bir değişim söz konusudur. Sözcüğü sözcüğüne anlamı; [как: gibi, пить: içmek, дать: vermek]'tir. Yapısal unsurlar açısından incelendiğinde ise; [как^{Benzetme bağlacı}+ пить^{Mastar fiil}+ дать^{Mastar fiil}] şeklindedir.

Vinogradov kaynaşmış deyimleri kavramsal açıdan dört gruba ayırır. Bu gruplandırmanın yapılmasında ifadenin bölünemeyişi belirleyici olur: 1.) Bileşiminde kullanımdan kalkmış veya hiç anlaşılmayan kelimeler barındıran deyimler. Örneğin, “u çyorta na kuliçkah”⁷ ‘cehennemin dibinde / çok uzak’. 2.) Dilbilgisel arkaizmler içeren, bölünemeyen veya yapı itibariyle çağdaş dildeki sözcük birleşimlerinin kurallarına uymayan kaynaşmış deyimler. Örneğin, “bıla- ne bıla”: denemeye değer”. 3.) Özel bir anlama sahip olduğu için hem sözcüksel hem de anlamsal olarak bölünemeyen kaynaşmış deyimler. Örneğin: “vot tibe i na”: al sana. 4.) Bileşimi oluşturan birimlerin (öğelerin) sözcüksel anlamlarının genel anlamı yansıtamadığı durumlarda karşımıza çıkan kaynaşmış deyimler. Örneğin, “sidet’ na bobah” ‘avucunu yalamak’ (Vinogradov, 1977: 46). Çevirmen kaynaşmış deyimini eş değerini veya benzerini erek dilde bulamadığı durumlarda anlamını betimleyici çeviri kullanarak aktarabilir.

İlk maddede yer alan “u çyorta na kuliçkah” deyimini zarf kategorisinde yer alsa da sözcüksel anlamları açısından ele alındığında [y: sahiplik belirten ve tamlayan durumunda kullanılan edat, чёрт: şeytan, на: -de, -da, куличка: arazi]. Yapısal olarak ise; [y^{edat}+ чёрт^{isim}+ на^{edat}+ куличка^{isim}] şeklindedir. İkinci olarak “bıla- ne bıla” deyimini ise sözcük anlamı itibariyle [был: vardı, не была: değildi]. Yapısal olarak ise “быть: olmak” fiilinin geçmiş zamanda ilk olarak olumlu yapıda ve ardından olumsuzluk ekiyle kullanıldığını görmekteyiz. “Vot tibe i na” ise sözcük anlamı itibariyle [vot: işte, тебе: sana, и: ve на: -e, -a / -de, -da]. “на” edatı ayrıca yazılı olarak aktarılamayan ancak görsel olarak ifade edebileceğimiz “bir şeyi atarak / fırlatarak verme” eylemini

Tahran’a yapmış olduğu bir gezi esnasında otuz dört yaşındayken hayatını kaybeder. Din fanatiklerinin kışkırttığı büyük bir kalabalık, Rus Büyükelçiliği’nin tuttuğu, Griboyedov’un yaşadığı eve saldırır. Griboyedov’un ölümü “Akıldan Bela”nın sansürlü hali sahnelenene kadar, yaklaşık otuz yıl Rus basınında yer almaz. Oyunun sahnelenmesinin ardından Griboyedov’dan “büyük Rus şairi” olarak bahsetmeye başlarlar. Sonraki süreçte Griboyedov’un Rusya ile İran arası ilişkilerdeki diplomatik rolü ve ölümü üzerine ilk bilgiler Rus basınında yer almaya başlar. <https://www.culture.ru/persons/8210/aleksandr-griboedov>

⁷ Lehçeden ödünçleme yoluyla alınmış olan ve “ölçü” (testes) anlamına gelen “kuliga” kelimesiyle ilişkilendirilmektedir (Vasmer, 1986:411).

karşılacaktır. Yapısal olarak karşılığı ise; [Вот^{İşaret zarfı} + тебе^{Kişî zamiri} + и^{Bağlaç} + на^{Edat}]’dır. “Sidet’ na bobah” ise sözcük anlamı olarak [сидеть: oturmak, на: -de, -da, бобы: fasulyeler]. Yapısal olarak ise; [сидеть^{Mastar fiil} + на^{Edat} + бобы^{İsim}] şeklindedir.

2.1.2. Birlik Oluşturmuş Deyimler

Deyim içerisindeki öğeler zayıf da olsa anlamsal özelliklerini taşıyorlarsa, genel anlamı oluşturduklarında aralarında zayıf da olsa anlam bağlantısı varsa ve çoğunlukla sözcüklerin somut anlamlarından oluşuyorlarsa (Ataklı Saçak, 2020: 58) bu tür deyimler birlik oluşturmuş deyimler kategorisinde yer alır. Örneğin, “plit’ po teçeniyu” ‘kendini akıntıya bırakmak’ deyimini kelime anlamı itibarıyla; [плыть: yüzmek, по: -e göre, течение: akıntı] ve yapısal olarak [плыть^{Mastar fiil} + по^{Edat} + течение^{İsim}] olarak ifade edilir. Birlik oluşturmuş deyimlere “iz muhi slona delat” ‘pireyi deve yapmak’ örnek olarak verilebilir. Deyimin Rusçada kelime karşılığı ‘sinekten fil yapmak’ [из: -den, -dan, муха: sinek, слон: fil, делать: yapmak]’tır. Yapı itibarıyla [из^{Edat} + муха^{İsim} + слон^{İsim} + делать^{Mastar fiil}]’dır.

Birlik oluşturmuş deyimler hareketlidirler ve bazı değişimlere izin verirler. Mecâzi anlamda kullanılırlar ancak ifadenin tam anlamı, içerdiği bileşenlerinden çıkarılabilir. Çeviri yaparken anlam bakımından aynı olan, uyumlu sözcük bulmak yeterlidir. V. V. Vinogradov birlik oluşturmuş deyimlerin özelliklerini dört başlık altında belirtir: 1.) Deyimin bölünmezliğini sağlayan mecâzi ve canlı bir anlam vardır. Bu anlam bazen kendini net bir biçimde göstermez ve anlaşılamaz olsa da hissedilir. 2.) Etkileyici ve zengindir. 3.) Biçimsel özellikleri açısından ayrılabilen deyim biriminin sözcüksel öğelerinden herhangi birinin eş anlamlılarıyla yer değiştirmesi mümkün değildir. 4.) Deyim yalnızca anlamsal açıdan kendisine benzer anlamı olan bir sözcükle ya da ifadeyle yani eş anlamlısıyla yer değiştirebilir (Vinogradov, 1977: 133).

2.1.3. Birleşik Deyimler

Bu gruptaki deyimlerin en belirgin özelliği; birbirleriyle uyumlu oluşları ve aralarında anlamsal açıdan bir bağ olmasıdır. Deyimi oluşturan kelimelerden biri bağımsız anlamını korurken diğer kelime bağlamsal bir anlama sahiptir ve serbest / bağımsız olarak kullanılamaz (Vinogradov, 1977: 137-138). Başka bir ifadeyle; deyim oluşturan kelimelerden biri mutlaka mecâzi anlamda kullanılır. Ulusal özellik taşımaz. Bu nedenle anlamını anlamak zor değildir. “Zakadıçnyy drug” ‘can dostu’ deyimini bu gruba ait tipik örneklerden biridir. Bu deyim iki sözcükten oluşmaktadır. ‘Arkadaş’ (drug)

sözcüğü bu deyim içerisinde serbest anlamında kullanılmaktadır. ‘İçten, candan’ (zakadıcıny) sözcüğü sanki ‘arkadaş’ sözcüğüne iliştilirilmiş gibidir, sadece bu sözcükle kullanılabilir (Ataklı Saçak, 2020: 64). Deyimde mecâzi anlam taşıyan, bağımsız olmayan sözcük kolayca eş anlamlısıyla değıştirilebilir. Örneğın, “obagrit’ krov’yu” ve “okrasit’ krov’yu” birbirlerinin yerine kullanılabilir (Vinogradov, 1977: 138). “obagrit’ krov’yu” sözcüğü sözcüğüne ‘kanla lekelemek’ ve “okrasit’ krov’yu” sözcüğü sözcüğüne ‘kanla boyamak’ demektir ve her ikisi de ‘kana bulamak’ anlamında birbirlerinin yerine kullanılabilir.

Ataklı Saçak (2020: 53), V. V. Vinogradov’un kurmuş olduğı deyim sisteminde mecâzi anlama sahip olan kaynaşmış deyimlerin ve birlik oluşturmuş deyimlerin çoğunluğu oluşturduğunu belirtir. Kaynaşmış deyimler ve birlik oluşturmuş deyimler anlamsal açıdan bölünemez. Deyimleri oluşturan ögeler serbest anlamını tamamen yitirir. Sınıflandırmada yer alan söz konusu iki deyim grubu tam bir deyim özelliğı gösteren sözcük gruplarıdır. Deyimlerin anlamları, kendisini oluşturan ögelerin serbest anlamından anlaşılamaz. Bununla birlikte kaynaşmış deyimlere göre birlik oluşturmuş deyimlerin birleşiminde bulunan ögelerin arasındaki anlam bağıntısı hissedilmektedir. Birleşik deyimler ise anlamsal açıdan bölünebilmeleri ve bütünsel bir anlama sahip olmamaları nedeniyle bazı araştırmacılar tarafından tam bir deyim olarak kabul görmemektedir.

2.2. A. V. Kunin’in Çeviri Stratejileri

V. N. Komissarov, S. Ye. Kuntseviç, N. F. Smirnova, Ye. A. Martinkeviç vd. gibi çoğı dilbilimci, deyimbirimleri çevirmenin dört yöntemi olduğunu belirtmiştir. Ancak çoğı zaman bu yöntemler yeterli bir çeviriyi karşılamamıştır. Bu nedenle A. V. Kunin, diğeri dilbilimciler tarafından önerilen temel yöntemlerin sayısını artırır ve altı adet deyim çeviri yöntemi olduğunu ortaya koyar (Podkorıtova, 2016: 5).

2.2.1. Deyim Uyarlaması (Frazеologіçeskiy Perevod)

Bu yöntem çeviri esnasında erek ve kaynak dildeki birbirine karşılık gelen deyimbirimler arasında değışen derecelerde yakınlığa sahip olan sabit birimlerin kullanımını kapsar (Podkorıtova, 2016: 5). Başka bir ifadeyle; her durumda kaynak-erek dil arasında çeviri esnasında deyme deyimle karşılık bulma söz konusudur.

2.2.1.1. Deyimlerde Eşdeğerlik Yöntemi (Metod Frazeologičeskogo Ekvivalenta)

Bu yöntem çevrilen deyimbirimin anlamını tamamıyla korumasına yardımcı olur. Kaynak dildeki deyim ile çevrilen dildeki deyim tüm özellikler bakımından örtüşmesi, benzer anlam ve yan anlamlara sahip olduğu varsayılmaktadır. Deyimler aynı sözcüksel ve dilbilgisel özelliklere sahip olmalıdır. Deyimsel eşdeğerler tam ve kısmi olabilir. Kaynak dildeki tam deyimsel eşdeğerler erek dildeki deyimlerle anlam, sözcük yapısı ve biçim açısından örtüşür. Örneğin, “saat geldi” (čas nastal / probıl) (one’s hour has struck). Kısmi deyimler ise bir dereceye kadar çakışmaktadır: anlam, biçim, sözcük yapısı, kelimelerin sayısı ve cümle içinde diziliş sırası. Örneğin, “oyuna getirmek” (igrat’ na ruku komu-libo (to play into smb.’s hands). Ancak bu yöntemi kullanırken deyimsel eşdeğerlerin çok fazla olmadığı akılda tutulmalıdır. Bunlar çoğu zaman her iki dil tarafından üçüncü bir dilden, çoğunlukla Latince veya Yunancadan ödünç alınan “uluslararası deyimler” den olurlar. Örneğin, “Süleyman (Solomon) kadar bilge” (mudrıy kak Solomon) (wise as Solomon). Ancak her iki dilden de aynı deyim ödünç alındığında, deyim anlamı dillerden birinde değişebilir ve “tercümanın sahte arkadaşı” olur, yani biçim olarak aynı olur ancak içerik olarak diğer dildeki deyimden farklı olur (Podkoritova, 2016: 5).

2.2.1.2. Deyimlerde Benzerlik Yöntemi (Metod Frazeologičeskogo Analoga)

Bu yöntem deyimsel bir eşdeğerlik olmadığında kullanılır. Yeterli bir çeviri için çevrilen aynı mecâzi anlama sahip bir deyim seçilir. Örneğin, “zamanı geri getirmek” (povernut’ vspyat’ koleso istorii) (to turn back the clock) deyiminin sözcüğü sözcüğüne çevirisi ‘tarihin tekerleğini geri çevirmek’ tir (Podkoritova, 2016: 6).

2.2.2. Deyim Bulundurmayan Karşılık (Betimsel veya Bağımsız Çeviri) (Nefrazeologičeskij Perevod (Opisatelnyj ili Svobodnyj Perevod))

Deyim karşılığıyla değil sözcüklerle çevirinin yapıldığı durumlarda kullanılır. Bu yöntem genellikle deyimsel eşdeğerlerin ve benzerliklerin (analog) hiçbirinin kullanılamayacağından emin olduktan sonra başvurulur. Bu tür çevirilerde her zaman bazı kayıplar (anlamsal, çağrışım, nüanslar) olur. Bu da çevirmenlerin yalnızca acil durumlarda bu yöntem başvurmalarına neden olur (Karabahtsyan ve Grigoryan, 2012: 112)

2.2.2.1. Odaklı Çeviri (Leksiçeskiy Perevod)

Bir dilde kavramın deyimle, diğer dilde ise sözcükle ifade edilebildiği durumlarda kullanılan yöntemdir. Örneğin, “tutuşturmak” (zajeç’) (set /put fire). Bir deyim sözcük anlamını bularak çevrildiğinde her zaman o deyimle yaklaşılmaya çalışılmalıdır (Karabahtsyan ve Grigoryan, 2012: 112). Diğer bir deyişle, çevirmenin çevirmesi gereken kavram bir dilde deyimle ifade edilebilirken diğer dilde sadece sözcükle karşılık bulunduğu başvurulan çeviri yöntemidir.

2.2.2.2. Sözcüğü sözcüğüne çeviri (Kalıp Deyimler) (Doslovnyy Perevod) (Kal’kirovaniye Frazeologizmov)

Çevirmenin kaynak metindeki biçimsel yapıyı korumasına yardımcı olan bir yöntemdir. Kaynak metnin biçim yapısı korunur. Örneğin, milyonda bir (veya binde bir) (odin na million (ili na tysyaçu) (one in a million (or in a thousand). Çeviride sıkça uygulanan bir yöntemdir çünkü çevirmenin edebî metni çevirirken kaynak metnin biçimsel yapısını korumasına izin verir (Podkoritova, 2016: 7-8). Deyimlerle temel düşüncenin aktarılmadığı durumlarda sözcüğü sözcüğüne çeviri (aktarım) yöntemine başvurulur. Bu yöntemde deyimın tam içeriği çeviriye mutlaka yansıtılmalıdır. Örneğin, “tırnağın parmakdan kopmasına izin vermemek” (ni dam otorvat’ nogot’ ot pal’tsa) Rusçada “babanın oğuldan ayrılmasına izin vermemek” ’tir ve yakın insanların birbirinden ayrılamama durumunu ifade eder (Karabahtsyan ve Grigoryan, 2012: 112).

2.2.2.3. Betimleyici / Açıklayıcı Çeviri (Opisatelnyy Perevod)

Betimleyici çeviri, çevrilen dilde eş değeri olmayan birimlerde olduğu gibi, deyimın kendisinin değil yorumunun çevirisidir. Bunlar açıklamalar, karşılaştırmalar, betimlemeler, yorumlar olabilir. Hepsi deyimlerin içeriğini en açık ve en özlü biçimde ileten araçlardır (Karabahtsyan ve Grigoryan, 2012: 112). Örneğin, Peeping Tom: başkalarını gizlice takip eden, delice bir (sağlıksız) merak sahibi olan kişi, Paul Pry: başkalarının işine burnunu sokan, aşırı meraklı kişi anlamına gelmektedir. Betimleyici çeviri çoğunlukla deyimsel birimin kendisinin değil yorumunun çevirisine indirgenir. Bu durumda bir betimleme, açıklama, karşılaştırma veya yorum; çevrilen ifade biriminin içeriğini en açık ve özlü biçimde aktarmaya yardımcı olan her türlü araç kullanılır (Podkoritova, 2016: 8).

2.2.3. Bağlamsal Çeviri (Bağlamsal Değişim) (Kontekstualny Perevod (Kontekstual'naya Zamena))

Bu çeviri yöntemi üçüncü yöntem olmaktan çok diğer iki yöntem olan deyimsele veya deyim bulundurmamayan karşılık yöntemlerinden birinin altında bir başlık olarak yer alır; ancak deyim çeviri metinde bağlam içerisinde ele alınıp yok olursa bu durumda sıfır çeviri olur. Bağlamsal çeviri genellikle eşdeğerliklerin ve benzerliklerin olmadığı durumlarda ve deyim deyimsele olmayan birimlerle aktarmak gerektiği durumlarda kullanılır. Örneğin, “a pain in the neck” sözcüğü sözcüğüne çevirisi yapıldığı zaman “boyun ağrısı” (bol' v şeye) olur; fakat İngilizce metin içerisinde bu deyim içerdiği anlam “inek” (zanuda: çok çalışan) anlamına gelmektedir (Podkoritova, 2016: 8-9). Başka bir örnek verecek olursak; Dönmez'in aktardığı (2018: 20-21) şekliyle “birini gezmeye götürmek” anlamındaki “take someone for a ride” ifadesinin deyimsele anlamı “birisini bir şekilde aldatmak”tır. Böyle durumlarda deyim aşına olmayan çevirmen gerçek anlam çevirisini dikkate alıp deyimsele kelime oyununu kaçırabilir.

Bağlamsal çeviride sözcüğü sözcüğüne çeviri aktarımı okuyucu için hiçbir şey ifade etmez. Anlam kazandırmak da çoğunlukla metne sığmaz. Bu nedenle söz öbeğinin kendisini belirtmek yerine açıklamasını vermek daha doğru olabilir.

3. Çeviri Bulguları ve Tespitler

K.M.	E.M.	Geri Çeviri	Sözcük Anlamı	Yapısal Unsurlar
Örnek 1: canını dişine takmak				
Benim öpmeye kıyamadığım ” diyor, bir ağrı olmuş, canını dişine takmış Ahmed'i kurtarma çareleri düşünüyordu (47).	И в ушах её всё звучало: “Лица твоего целовать я не смела...” (22).	Kulaklarında her daim aynı ses yankılanıyordu: “Yüzünü öpmeye kıyamadım”.	[работать: çalışmak, покладать: koymak, рука: el /kol]	[работать ^{Mastar} fiil+ не ^{Olumsuzluk eki} + покладать ^{Mastar} fiil+ рука ^{isim}]
“Canını dişine takmak” deyiminin Rusça karşılığı “rabotat' ne pokladaya ruk” (Fyodorov 2008: 245) tur. Birebir kelime çevirisi “elini koymadan çalışmak”tır. Sözdizimde “koymak”				

fiili şimdiki zamanda zarf fiil yapısında karşımıza çıkar. “el” kelimesi ise birlikte kullanıldığı “koymak” fiili nedeniyle (Neyi? (что?) -i hali çekimi ister ancak deyimdeki olumsuz eki kelimenin tamlayan durumunda çekilmesini sağlar. Ancak kaynak metinde yer alan bu niteleme erek metne çevrilmemiş ve sadeleştirmeye gidilmiştir. Deyim, Vinogradov’un sınıflandırmasına göre birlik oluşturmuş deyim yapısındadır.

Örnek 2: can çekişmek

1.) Neden sonra başını ağır ağır kaldırdı, Gülbahar’a baktı. Gözleri bir ölüm acısındaydı. Can çekişen bir adamın ölüm pırıltısındaydı (38).	Медленно-медленно поднял он глаза на Гюльбахар. Это был взгляд умирающего (17).	Yavaş yavaş gözlerini Gülbahar’a doğru kaldırdı. Ölmek üzere olan bir adamın bakışıydı.	“Ölmek/can vermek” (умирать) fiilinden türetilen “ölmekte olan / can çekişen” (умирающий)	[умирающий ^s ıfat fiil]
2.) “Gülbahar,” diye bağırdı. Sesi can çekişir gibiydi (76).	Гюльбахар! – прохрипел он, как умирающий (35).	Gülbahar! - diye ölmek üzereymiş gibi bağıırıyordu.		

Rusçada “can” anlamına gelen “duşa / duh” sadece manevi ıstırap için kullanıldığında karşımıza çıkar. Türkçede ise “can” imgesi soyut ve somut boyutlarının birleşimini bir arada taşıyan bir anlama sahiptir. Örneklerde çevirmen Türkçedeki “can çekişmek” deyimini “duşa /duh” kelimesinin iki dilde farklı kullanımlarından dolayı çeviriye deyim karşılığıyla aktaramamıştır. Bu nedenle “ölmekte olan / can çekişen” anlamına gelen “умирающий” sıfat fiili kullanılmıştır. İlk örnekte tamlayan durumunda, ikinci örnekte ise yalın durumda karşımıza çıkar. Kunin’in çeviri stratejilerinden “deyim bulundurmaya karşılık” kategorisinde yer alan “odaklı çeviri” ye uygundur.

Örnek 3: ayağa fırlamak

1.) Yusuf ayağa fırladı (50).	Юсуфа будто ветром смахнуло с постели, на ноги вскочил (23).	Yusuf rüzgâr gibi yataktan kalktı, ayağa fırladı .	[на: üzerine / üzerinde, ноги: ayaklar /bacaklar, вскочить: atlamak / zıplamak]	[на ^{E_{dat}+} ноги ^{I_{sim}} + вскочить ^{Fiil}]
--------------------------------------	---	---	---	--

2.) Mutfaktakiler onu görünce hep birden ayağa fırladılar (75).	При виде его все в кухне вскочили на ноги (35).	Mutfaktakiler onu görünce hep birden ayağa fırladılar .	[на: üzerine / üzerinde, ноги: ayaklar /bacaklar, вскочить: atlamak / zıplamak]	[на ^{Edat+} ноги ^{İsim} + вскочить ^{Fiil}]
“Ayağa fırlamak” deyiminin Rusça karşılığı “na nogi vskoçil” olan deyimın sözdiziminde yer alan fiil geçmiş zamandadır. Edat ve isim uyumu nedeniyle -i hali (куда: nereye? →ayaklarının üzerine) kullanılmıştır. Fiil ise geçmiş zamanda çekilmiştir. Çevirmen “rüzgâr gibi yataktan kalktı” kısmını çeviriye kendisi eklemiştir. Konuşma esnasında durumun ciddiyetini ve önemini vurgulamak amacıyla çevirmen burada telafi stratejisine başvurmuştur. Durumu daha iyi ifade edebilmek için kaynak eserde konuşma geçmişine ve ifadenin kullanımının hemen sonrasına yer vermek uygun olacaktır: “Yusuf: “Sana ne?” dedi. “Onlardan sana ne? Babam haklı olarak o hainlerin başını vurduracak. Sana ne onlardan?” Birden sözünü bıçak gibi kesti, dik dik Gülbahar’a baktı: “Yoksa Gülbahar,” diye gürledi. “Yoksa?” Gülbahar: “Öyle”, dedi duyulur duyulmaz bir sesle. Yusuf ayağa fırladı: “O Ahmet, öyle mi? Babam seni öldürür. Öldürür! Babam seni öldürür, öldürür...” (Kemal, 2020: 49-50). Deyim, Vinogradov'un sınıflandırmasına göre birlik oluşturmuş deyim yapısındadır. Kunin'in çeviri stratejilerinden “deyim uyarlaması” altında yer alan “deyimlerde eşdeğerlik yöntemi” nde yer almaktadır.				
Örnek 4: ayağına kapanmak + yüreği ağzına gelmek				
1.) Kendini zor tuttu. Varıp Hanın ayağına kapanacaktı. Yüreği ağzına geldi (43).	В последний миг удержалась. Опасная, безрассудная это затея (19).	Kendini zor tuttu. Tehlikeli, pervasız bir fikirdi bu.	[валятся: kapanmak, нога: ayak /bacak]	[валятся ^{Fiil+} в ^{Edat} нога ^{İsim}]
2.) Gün ışıırken yüreği sevincinden ağzına geldi. Demirci	И когда замерцал рассвет, вдруг увидела коня возле кухни (28).	Şafak ışıırken aniden mutfağın önünde bir at gördü.		

dükânının önünde eğilenmiş bir at duruyordu (60).			[испугаться: korkmak, до: - e kadar, потеря: kayıp, сознание: bilinç]	[испугаться ^{Fiil} + до ^{edat} + потеря ^{Isim} + сознание ^{Isim}]
3.) Bir yanda kalabalık, bir yanda Mahmut Han, yürekləri ağzlarına gelmiş Ağrının doruğundan doğacak mucizeyi bekliyorlar (110).	Томится в ожидании и Махмуд-хан. И он тоже – как и те, на равнине, - мечтает о чуде (52).	Mahmut Han da beklemekten tükenmişti. O da ovadakiler gibi bir mucizenin hayalini kuruyordu.		
“Yüreği ağzına gelmek” deyiminin Rusça karşılığı “ispugat’sya do poteri soznaniya” (Fyodorov, 2008: 512) şeklindedir. “Korkmak” fiilinin ardından “-e kadar” (до) edatının kullanımı gereği ardından gelen isim tamlayan durumda kullanılmıştır. Zincirleme isim tamlaması görülmektedir. Eserde ise ilk örnekte “yüreği ağzına gelmek” deyimini farklı kelimelerle ifade edilmiş, “Tehlikeli, pervasız bir fikirdi bu.” şeklinde aktarılmıştır. Deyim, Vinogradov'un sınıflandırmasına göre birlik oluşturmuş deyim yapısındadır. Kunin'in çeviri stratejilerinden “betimleyici / açıklayıcı çeviri” ye uygundur. Diğer iki örnekte ise deyim çeviriye aktarılmamıştır. “Ayağına kapanmak” deyiminin Rusçadaki işlevsel karşılığı “valyat’sya v nogah” (Fyodorov, 2008: 58)’tır. Sözdizimde yer alan fiil “-de -da hali” kullanımı gerektirdiği için, isim “-de -da hali” çoğulda çekilmiştir. Vinogradov'un sınıflandırmasına göre birlik oluşturmuş deyim yapısındadır.				
Örnek 5: gözlerini kırpmadan				
1.) Sarayın demirci dükânına bakan penceresine oturmuş, gözlerini kırpmadan oraya bakıyor, bir büyüün gerçekleşmes	Сидит Гюльбахар у окна и все ждет , не случится ли чудо какое (26).	Gülbahar pencerenin kenarında öylece oturmuş ve hep bir mucizenin gerçekleşmes ini bekliyordu.	Olumsuzluk ekinin ardından мигать: göz kırpmak fiili şimdiki zamanda sıfat fiil olarak kullanılmıştır.	[не ^{Olumsuzluk eki} + мигать ^{Master fiil}]

ini bekliyordu (56).				
2.) Öyle durmuşlar, gözlerini kırpmadan dağa bakıyorlar (108).	Молчат. Лишь иногда воздевают руки и молятся (50).	Susuyorlar. Sadece bazen ellerini kaldırıp dua ediyorlar.		
“Gözlerini kırpmadan” deyiminin Rusça karşılığı “ni migaya”dır. Türkçede “gözlerini kırpmadan” deyimini süreç içermektedir. Rusçada ise bu durum söz konusu değildir, “gözlerini kırpmadan” deyimini temel anlamda kullanılır. Bu nedenle çevirmen bu durumu yansıtabilmek için telafi stratejisine başvurmuştur. Rusçada süreci betimleyebilmek için “vsyo jdyot: hep bekliyordu” şeklinde çeviriye aktararak deyimleşmiş sözdizim kullanılmıştır. Kunin’in çeviri stratejilerinden “deyim bulundurmaya karşılık” altında yer alan “odaklı çeviri” kategorisinde yer almaktadır. İkinci örnekte deyim çeviriye aktarılmamıştır.				
Örnek 6: umutsuzluğa kapılmak + umutsuzluğa düşmek				
1.) Bu kişi umutsuzluğa kapılabilir mi (91)?	Держи голову выше (42).	Umutsuzluğa kapılma.	[держатъ: tutmak, голова:baş, выше: yukarıda]	[держатъ ^{Fil} + голова ^{isim} + выше ^{Zarf}]
2.) Bir an büyük sevinç içinde çalkalanıyor, bir an karanlık bir umutsuzluğa düşüyordu (36).	Радость в её душе чередовалась с отчаянием (16).	Ruhundaki neşe yerini umutsuzluğa bırakıyordu.	-	-
Çevirmen “umutsuzluğa kapılmak” deyiminin Rusçada işlevsel karşılığı olan deyimini kullanmıştır. Kaynak metinde kullanılan bir diğer deyim olan “umutsuzluğa düşmek” için Rusçada deyim olmayan “çeredovat'sya s otçayaniyem” kullanılmıştır. Rusçada “umutsuzluğa düşmek” anlamına gelen “delat’ tragediyu” (Larionova, 2014:129), “veşat’ (povesit’) nos [na kvintu] (Larionova, 2014: 67), dohodit’ (doyti) do ručki (Larionova, 2014:146) vd. deyimler mevcuttur. “Umutsuzluğa kapılmak” ve “umutsuzluğa düşmek” deyimleri birleşik deyimlerdir. “Umutsuzluğa kapılmak” Kunin’in çeviri stratejilerinden “deyimlerde benzerlik yöntemi” ne uygundur. “Umutsuzluğa düşmek” ise “betimleyici / açıklayıcı çeviri yöntemi” ne göre çevrilmiştir.				

Örnek 7: öfkeden çıldırmak + öfkeye kapılmak				
1.) Demirci Hüso öfkeden çıldırdı , elinde çekici, bir öfke gibi sarayın kapısına geldi, bağırdı çağırdı (67).	С молотом в руке подбежал он к крепостным воротам и ну кричать – обличать (30).	Demirci Hüso elinde çekici, bir öfke gibi sarayın kapısına geldi, bağırdı çağırdı.	-	-
2.) Mahmut Han birden öfkeye kapıldı... (83).	Вся кровь бросилась в голову паше (39).	Paşa öfkeye kapıldı.	[вся: tüm / bütün, кровь: kan, броситься: fırlamak / sıçramak, в: yönelme belirten edat, голова: kafa]	[вся ^{Belgisiz} zaimir+ кровь ^{İsim} + броситься ^{Dönü} şlü fiil+ в ^{Edat} + голова ^{İsim}]
Eserde yer alan “öfkeden çıldırmak” deyimini çeviriye aktarılmamıştır. Rusçada işlevsel karşılığı “vzbesit'sya ot yarosti” dir ve deyim kategorisinde yer almamaktadır. Bu nedenle eserde deyim yerine çevirmen “bağırdı çağırdı” (kriçat’ – obliçat’) kullanımını tercih etmiştir. Çeviri stratejilerinden “betimleyici / açıklayıcı çeviri”ye uygundur. “Öfkeye kapıldı” (vsya krov' brosilas' v golovu) (Fyodorov, 2008: 323) deyimini çeviriye aktarılmıştır. Eserde geçmiş zamanda kullanılan deyim içerisinde yer alan eylem “Nereye?” sorusunun kullanımına cevap verdiği için “kafa” kelimesi –i halinde çekilmiştir. Deyim, Vinogradov’un sınıflandırmasına göre birleşik deyim yapısındadır. Çeviri stratejilerinden deyimlerde benzerlik yöntemine uygundur.				
Örnek 8: kendinden geçmek				
Duvarın dibine oturup Ahmedin kavalını dinlemeye başladı. Kendinden geçti (32).	Присела Гюльбахар у стены, да так заслушалась, уж и не помнит, где она. Не скоро очнулась (14).	Gülbahar duvarın kenarına oturdu. Dinlemeye öylesine dalmıştı ki nerede olduğunu hatırlamıyordu. Kendine gelmesi zaman aldı.	[быть: olmak, не: olumsuzluk eki, в: bulunma hali edatı, себе: “себя: kendi zamirinin ismin “-de,-da” durumunda çekilmiş hali].	[быть ^{Mastar fiil+} не ^{Olumsuzluk eki} + в ^{Edat} себя ^{dönüşlü zaimir}]

“Kendinden geçmek” deyiminin Rusça karşılığı “bı’ ne v sebe” (Fyodorov, 2008: 606) dir. Çevirmen bunu Rusçaya aktarırken deyim kullanmamayı tercih etmiş ve durumu “kendine gelmesi zaman aldı / hemen kendine gelemedi” şeklinde ifade etmiştir. Söz konusu deyim Vinogradov’un sınıflandırmasına göre birleşik yapıda olan deyimlerdendir. Burada “geçmek” fiili bağlamsal bir anlama sahiptir. Kunin’in çeviri stratejilerine göre “betimleyici / açıklayıcı çeviri” ye dâhildir.				
Örnek 9: gözünü daldan budaktan sakınmamak				
Memo gençti. Çok yiğit, gözünü daldan budaktan sakınmaz, Paşa için canını verir bir kişiydi (33).	Был он ещё молод. Как и отец, отличался мужеством и преданностью: не раздумывая, отдал бы жизнь за своего покровителя (15).	Hâlâ gençti. Tıpkı babası gibi o da cesaret ve bağlılığıyla farklı biriydi. Hamisi için tereddüt etmeden canını verirdi.	[смело: cesur bir şekilde / cesurca, смотреть: bakmak, в: yönelme belirten edat, лицо: yüz, опасность: tehlike]	[смело^{Zarf+} смотреть^{Mastar} fiil + в^{Edat}+лицо^{İsim} + опасность^{İsim}]
“Gözünü daldan budaktan sakınmamak” deyimi Rusçada “smelo smotret’ v litso opasnosti” (Larionova, 2014: 393) dir. Çevirmen Rusçaya aktarımında deyim kullanımını tercih etmemiş ve Memo’nun karakterini betimlerken cesurluğuna vurgu yapmıştır. Vinogradov’un sınıflandırmasında birlik oluşturmuş deyimler arasında yer alır. Kunin’in çeviri stratejilerine göre ise “deyim bulundurmeyen karşılık” başlığı altındaki “odaklı çeviri” ye dahildir.				
Örnek 10: deli divane olmak				
1.) Babasının yaptığına deli divane olmuştu (32).	И гнев против отца (14).	Babasına karşı bir öfke duyuyordu.	[сходить (сойти): uzaklaşmak c: tamlayan durumu edatı (-den, -dan anlamı katar) ум: akıl]	[сходить^{Fiil}+ с^{Edat} + ум^{İsim}]
2.) Gülbahar bu havayı işitse sevincinden deli divane olurdu (42).	Долети она до слуха Гюльбахар, девушка просто с ума сошла бы от радости (19).	Gülbahar’ın kulağına gitseydi kız sevincinden deli divane olurdu.		
3.) Gülbahar sevincinden deli divane oldu (62).	Как безумная, ринулась к тюрьме Гюльбахар (28).	Gülbahar deliye dönmüşçesine hapisaneye koştı.		

4.) Gülbahar deli divane olmuş , yerinde duramıyordu. Sarayın içinde bir ölü gibi dolaşarak akşamı etti (67).	Гюльбахар была в полном отчаянии . Весь день не находила себе места, как неживая блуждала по дворцовым покоем (31).	Gülbahar tam anlamıyla bir umutsuzluk içindeydi. Tüm gün saray odalarında ölü gibi dolaşmış, kendine bir yer bulamamıştı.		
“Deli divane olmak” deyiminin Rusça karşılığı “shodit' (soyti) s uma” (Larionova, 2014: 367)'dir. Vinogradov'un deyim sınıflandırmasında birlik oluşturmuş deyimler arasında yer alır. Eserde dört kere kullanılmış ve her birinde Rusçaya farklı kelimelerle aktarılmıştır. İlk örnekte çeviride deyimle karşılık bulmamış, babasına duyduğu öfkeyi ifade etmek için kullanılmıştır. İkinci örnekte deyim kullanılmıştır. Deyim çeviride tam karşılığını bulduğu için “deyim uyarlaması” nda “deyimlerde eşdeğerlik yöntemi” ne göre çevrilmiştir. Üçüncü kullanımda “deliye dönmüşçesine / deli gibi”, dördüncü kullanımda ise “umutsuzluk içinde olmak” ifadeleri yer almıştır. Örneklerde (10-1, 10-3 ve 10-4) çevirmen “betimleyici / açıklayıcı çeviri” ye başvurmuştur.				
Örnek 11: yerinde yeller esmek				
Baktı ki köyün yerinde yeller esiyordu (98).	А деревня пуста, только ветер гуляет (46).	Köy boştu. Sadece rüzgâr geziniyordu.	[не: olumsuzluk eki, оставаться:kalmak, и: ve, след: iz]	[неOlumsuzluk eki + оставаться ^{Edat} + и ^{Bağlaç} , след ^{İsim}]
“Yerinde yeller esmek” deyiminin Rusça karşılığı “ne ostavalos' i sleda” (Fyodorov, 2008: 439)dır. Söz konusu deyim Vinogradov'un deyim sınıflandırmasında birlik oluşturmuş deyimler arasında yer alır. Çeviri stratejilerinden ise “deyim bulundurmaya karşı” stratejisi altında yer alan “sözcüğü sözcüğüne çeviri” ye göre erek dile aktarılmıştır.				
Örnek 12: tuz buz olmak				
Kılıç tuz buz olup her parçası bir yana saçıldı (65).	А клинок, будто ледяной, разбился на мелкие кусочки-ледышки (29).	Kılıç buz misali küçük buz parçalarına ayrılmıştı.	[разбиться: kırılmak, в: yönelme belirten edat, вдребезги: paramparça]	[разбиться ^{Fiiil} + в ^{Edat} + вдребезги ^{Zarf}]
“Tuz buz olmak” deyiminin Rusça karşılığı “razbit'sya vdrebezgi” (Fyodorov, 2008:555)dir. Deyim yapısı itibariyle kaynaşmış deyimdir. Erek dile aktarım esnasında çeviri stratejilerinden “betimleyici / açıklayıcı çeviri” ye başvurulmuştur.				

Örnek 13: kafasında şimşek çakmak				
Birden Paşanın kafasında bir şimşek çaktı, her şey aydınlandı (78).	Яркая молния сверкнула в уме паши, все высветила своим светом (36).	Paşanın zihninde parlak bir şimşek çaktı ve ışığıyla her şeyi aydınlattı.	[ego: -in hali üçüncü tekil kişi zamiri, озарить: aydınlanmak, zihnini açmak]	[ego ^{Kişi} zamiri+ озарить ^{Fiil}]
“Kafasında şimşek çakmak” deyimini Rusçada “yego / yeyo ozarilo” dır. Vinogradov’un sınıflandırmasına göre birlik oluşturmuş deyimler arasında yer alır. Çeviri stratejilerinden ise “deyim bulundurmeyen karşılık” stratejisi altında yer alan “sözcüğü sözcüğüne çeviri” ye göre erek dile aktarılmıştır.				

Sonuç

T. Melikov tarafından Rusçaya “Bir Dağın Efsanesi” (Легенда Горы) olarak çevrilen roman, çalışmaya bütüncü olarak seçilmiştir. Çalışmanın kuramsal temelini Vinogradov’un deyim sınıflandırması ve Kunin’in çeviri stratejileri oluşturmuştur. Eserin Rusça çevirisinin giriş kısmında yer alan çevirmenin notunda yazarın hayatına, Türk edebiyatında sahip olduğu yere, belli başlı eserlerinin konusuna, dil yapısına ve Türk edebiyatında efsane türüne kısaca değinilmiştir. Deyimlerin Rusçada karşılıkları için A. İ. Fyodorov’un “Rus Edebi Dili Deyim Sözlüğü” ve Yu. A. Larionova’nın “Çağdaş Rusça Deyimler Sözlüğü”ne başvurulmuştur. İncelenen örnekler neticesinde; T. Melikov’un eserin çevirisi esnasında deyimleri aktarmada kimi zaman tam karşılığını verdiği, kimi zaman betimleme yoluna gittiği, kimi zamansa kısaltmaya giderek çeviriye yansıtmadığı anlaşılmaktadır.

Örneklerde ağırlıklı olarak Kunin’in betimleyici/açıklayıcı çeviri yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Rusçaya aktarımda sadeleştirme girişimi sonucu eserin yazarından ve özgün bağlamından kısmen uzaklaştığı gözlemlenmiştir. Çevirmenin bu tutumunun gerekçesi olarak; deyimlerin anlamsal ve yapısal açıdan açıklanmasında diller arası uyumsuzlukların yarattığı zorluğu daha alt seviyeye indirmeyi ve ağıdalı bir dile sahip olan eseri Rusçada daha anlaşılır kılmayı amaçladığı varsayılmaktadır.

Çalışmada kaynak ve erek metin arasındaki çeviri farklılıklarının ve uyumsuzluklarının yanı sıra uyarlama girişimleri de yansıtılmıştır. Türkçede “can” kelimesi soyut ve somut anlam boyutlarını bir arada barındırırken, Rusçada kelimenin tam karşılığı olan “duşa / duh” farklı boyutta bir olgu olarak karşımıza çıkar ve manevi ıstırapı temsil eder. Bu bağlamda çeviri

seçeneğini ararken imge farklılığını göz önünde bulundurmak önem taşımaktadır.

Kültürel öğelerin temel bileşenleri arasında yer alan deyimlerin çalışmanın çıkış noktası olmasındaki başlıca gerekçe; yabancı dil ve çeviri öğretimi açısından taşıdığı önem ve Rusça ↔ Türkçe dil çiftindeki yapısal farklılığın çeviri çerçevesinde ortaya konmasında yatmaktadır. Çalışmanın Rusça Mütercim ve Tercümanlık ve Rus Dili Eğitimi bölümlerinde okuyan öğrencilere de katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ABDIRAKMATOVA, Nazgul K. (2007), “Printsıpy Klassifikatsii Frazeologizmov v Rodstvennih i Nerodstvennih Yazıkah”, *Vestnik İGU*, 19, 1-5.
- AKTAY, Sonnur (2022), “Rusça ve Türkçe Deyimlerde Milli Kültürel Kodlar”, *Dil Araştırmaları*, 31, 65-76.
- ANDRUŞKA, Lyudmila P. (2017), “O Roli Frazeologizmov i İh İspol’zovanii v Reçi Studentov”, *GBPOU VO*, 1-5.
- ATAKLI SAÇAK, Fatma (2020), *Rusçada Zıt Anlamalı Deyimler*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- BAYAR, Aytül (2021), *Çağdaş Rus Dilinde Zoonim Kavramı İçeren Deyimlerin Çağdaş Türkçe ile Karşılaştırılması*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- DOHMAN, Ümmügülüm ve KARAVİN YÜCE, Harika (2022), “Türkçe, Rusça ve İngilizce Deyimlerde “Zaman” Konsepti”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 243-254.
- DÖNMEZ, Mustafa İsmail (2018), “Orhan Pamuk’un Sessiz Ev Romanındaki Atasözü ve Deyimlerin Arapça Çevirilerinin Mona Baker Çeviri Stratejilerine Göre İncelenmesi”, *International Journal of Interdisciplinary and Intercultural Art*, 3.1, 19-32.
- FYODOROV, Aleksandr İ. (2008), *Frazeologičeskiy Slovar’ Russkogo Literaturnogo Yazıka*, SPB, Astrel’.
- KARABAHTSYAN, Emma K. ve GRİGORYAN, Yermone O. (2012), “Osobennosti Sposobov i Priyomov Perevoda Frazeologizmov Različnih Yazıkovich Kul’tur”, Haz. A. ŞUL’GA, *Filologiya i lingvistika v sovremennom obşçestve: materialı mejdunar. zaoç. nauç. konf., Maı 2012*, Buki Vedi, Moskva, 77-108.
- KEMAL, Yasar (1982), *Legenda Gori*, Çev. T. Melikov, İzvestiya, Moskva.
- KEMAL, Yasar (2020), *Ağrıdağı Efsanesi*, YKY, İstanbul.

- KOZAN, Olena (2014), *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar*, Ed. Olena KOZAN, Gazi Kitabevi, Ankara, 1-9.
- LARİONOVA, Yuliya A. (2014), *Frazeologičeskiy Slovar' Sovremennogo Russkogo Yazıka*, Adelant, Moskva.
- ÖZER, Zeynep Bağlan (2014), “Rusça ve Türkçedeki Deyimlerin Milli Kültürel Özellikleri”, Ed. Olena KOZAN, Çev. Esra ELMACIOĞLU, *Kültürdilbilim Temel Kavramlar ve Sorunlar*, Gazi Kitabevi, Ankara, 163-169.
- PODKORITOVA, Svetlana V. (2016). “Sposobi perevoda frazeologizmov”, *Nauçnye trudi KubGTU*, 4, 1-11.
- ULUOĞLU, Murat (2009), *Rusçada Fiilli Deyimlerin Yapısal, Anlamsal ve Dilbilgisel Özellikleri*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- ULUOĞLU, Murat (2011), “Deyimbilimin Rusya’daki Gelişimi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 26, 103-118.
- VASMER, Maks (1986), *Etimologičeskiy Slovar' Russkogo Yazıka* (Tom II), Progress, Moskva.
- VİNOGRADOV, Viktor V. (1977), *Leksikologiya i Leksikografiya*, Nauka, Moskva.
- VİNOGRADOV, Venedikt S. (2001), *Vvedeniye v Perevodovedeniye (Obşçıye i Leksiçeskiye Voprosı)*, İzdatel'stvo İnstituta Obşçego Srednego Obrazovaniya RAO, Moskva.

Çevrimiçi Kaynaklar

- Мельников, Павел Иванович, (2022, 29 Mart), Erişim Adresi: https://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/literatura/MELNIKOV_PAVEL_IVANOVICH.html.
- Эмин, Николай Фёдорович, (2022, 29 Mart), Erişim Adresi: <https://interpretive.ru/termin/emin-nikolai-fedorovich.html>.
- Грибоедов, Александр, (2022, 29 Mart), Erişim Adresi: <https://www.culture.ru/persons/8210/aleksandr-griboedov>.